

Ur *Tidsignal* nr 15 (2017)

China Miéville

Epilog till en revolution

Vakter vid Mojsej Uritskijs grav, Petrograd. På banderollen står "Död åt borgarklassen och deras hantlangare. Länga leve den röda terrorn!"

Utdrag ur China Miévilles nya bok *October: The Story of the Russian Revolution*, utgiven på Verso books. Här översatt från *Jacobine magazine*, 5 juni 2017, av Göran Källqvist.

Sent på kvällen den 26 oktober 1917. Lenin står inför den andra sovjetkongressen. Han tar tag i talarstolen. Han har låtit sin publik vänta – klockan är nästan nio på kvällen – och nu väntar han själv i tystnad medan applåderna rullar in över honom. Till sist lutar han sig framåt och yttrar med hes röst sina första berömda ord till mötet.

"Vi skall nu gå vidare för att bygga den socialistiska samhällsordningen."

Det orsakar ny glädje. Ett vrål.

Lenin följde vänstersocialistrevolutionärerna och föreslog att privat ägande av jord skulle avskaffas. Vad gällde kriget utfärdade kongressen en "deklaration till alla krigförande folk och deras regeringar" för omedelbara förhandlingar om en demokratisk fred. Bifallet är enhälligt.

"Kriget är slut!" kommer ett rop som hyssjas ner. *"Kriget är slut!"*

Delegater gråter. De bryter inte ut i en festsång utan i en begravningssång för att hedra dem som har dött under kampen för detta ögonblick.

Men kriget är inte slut ännu, och den samhällsordning som kommer att byggas är allt annat än socialistisk.

Istället kommer de månader och år som följer att få se hur revolutionen ansätts, angrips, isoleras, förstenas, knäcks. Vi vet vart detta är på väg: utrensningar, Gulag, svält, massmord.

Oktober är fortfarande centrum för diskussioner om grundläggande, radikala samhälls-

förändringar. Det var inte givet, skrivet i några stjärnor, att den skulle urarta.

Historien om de förhoppningar, strider, prövningar och nederlag som följde på 1917 har berättats förr och den kommer att berättas igen. Historien och framförallt de frågor som uppstår av den – nödvändigheten av förändringar, hur förändring är möjlig, de faror som omger den – sträcker sig långt bortom oss. Dessa sista sidor kan bara ge en flyktig överblick.

Direkt efter upproret träffar Kerenskij den ytterst högerinriktade generalen Krasnov för att planera motståndet. Under dennes befäl flyttas ettusen kosacker till huvudstaden. I Petrograd bildar de brokiga krafterna runt mensjeviker och högersocialistrevolutionärerna i stadsduman en grupp, Räddningskommittén, som samlar sig för strid mot det nya Folkkommisariernas råd. De motiv som driver oppositionen täcker hela skalan, från djup fiendlighet mot demokrati till verklig vanda bland socialister inför vad de betraktade som ett dömt företag. Det kunde se ut som märkliga sängkamrater, men de beslutade sig för att de skulle dela säng, inklusive med personer som Purisjkevijtj: kommittén planerar ett uppror i Petrograd som ska sammanfalla med att Krasnovs trupper anländer.

Men den militärrevolutionära kommittén får nys om det. Den 29 oktober får vi se ett oordnat, kortlivat ”junkre-uppror” i huvudstaden, när militärkadetterna försöker ta kontrollen. Återigen skakas staden av granater och motståndet krossas. Återigen använder Antonov sin revolutionära heder, en partimedlems utvecklade kultur, för att skydda de tillfångatagna från en hämndlysten folkmassa. Hans fångar skonas: andra är inte lika lyckosamma.

På Pulkovhöjderna, 20 kilometer utanför Petrograd, ställs nästa dag Krasnovs trupper mot en sunkig armé av arbetare, matrosar och soldater, utbildade och odisciplinerade men överlägsna till antalet, tio gånger fler. Striderna är grymma och blodiga. Krasnovs trupper drar sig tillbaka till Gattjina, där Kerenskij håller till. I utbyte mot att få släppas iväg oskadda kommer trupperna två dagar senare överens om att överlämna honom.

Det tidigare språkröret har ett sista upptåg i sig. Han gör en lyckad utbrytning förklädd i en matrosuniform och osannolika skyddsglasögon. Han slutar sina dagar i landsflykt, där han utfärdar traktat efter traktat för att rentvå sig själv.

Den koalitionsvänliga Järnvägsarbetarnas allryska exekutivkommitté kräver en regering bestående av alla socialistiska grupper. Varken Lenin eller Trotskij, som båda är kompromisslösa i denna fråga, är med på den konferens som blir resultatet: de bolsjevikerna som är det – Kamenev, Zinovjev och Miljutin – håller med om att en socialistisk koalition är den bästa chansen för att överleva. Men nu då den nya regimens överlevnad allra mest hotas av Krasnovs framryckning, är många socialistrevolutionärer och mensjeviker lika intresserade av militärt motstånd mot regeringen som av förhandlingar. När Krasnov väl var besegrad blir det för en koalition – just när den bolsjevikiska centralkommittén antar en tuffare linje.

Linjen är inte oomtvistad. Den 3 november avgår fem meningsmotståndare, inklusive de himmelska tvillingarna Zinovjev och Kamenev, ur centralkommittén. Men i december överger de sitt motstånd, när vänster-socialistrevolutionärerna med fanfarer ansluter sig till regeringen. För ett kort ögonblick uppstår en koalition.

Revolutionen konsolideras ojämnt över landet. I Moskva äger det rum långdragna, bittra strider. Men motståndarna till den nya regimen är förvirrade och splittrade och bolsjevikerna utvidgar sin kontroll.

I början av januari 1918 kräver regeringen av den kraftigt försenade, nyligen sammankallade konstituerande församlingen att den erkänner sovjeternas överhöghet. När församlingens representanter vägrar, förklarar bolsjevikerna och vänstersocialistrevolutionärerna att den är odemokratisk och inte representativ i den nya situationen: dess (av högersocialistrevolutionärer dominerade) medlemmar valdes trots allt innan oktober. Radikalerna vänder ryggen åt den, och låter församlingen på ett vanhedrande sätt somna in. Därefter förbjuds den.

Och det blir snart värre. Den 3 mars 1918, efter veckor av spända, egendomliga och utdragna förhandlingar gör fredsöverenskommelsen i Brest-Litovsk mellan sovjetregeringen och Tyskland och dess allierade slut på Rysslands roll i kriget – men under chockerande oförsonliga villkor.

Lenin hade fört en ensam strid och envist hävdade att de orättvisa kraven skulle godtas, eftersom det viktigaste för honom var att – nästan till varje pris – få slut på kriget, befästa den nya regimen och vänta på den internationella revolutionen. Många inom partiets vänster invände, förvissade om att centralmakterna var så mogna för revolution att kriget skulle fortsätta fram till denna omvälvning. Men inför tyskarnas förödande framryckning vann Lenin till slut diskussionen, efter att återigen ha hotat att avgå.

Ryssland får fred men förlorar mängder av territorium och befolkning, en del av sina mest bördiga områden och enorma industriella och ekonomiska resurser. I de överlämnade områdena inrättar centralmakterna marionettregimer.

I protest mot fördraget avgår vänstersocialistrevolutionärerna ur regeringen. Spänningarna ökar när bolsjevikerna besvarar den förvärrade svälten med brutala åtgärder för att skaffa fram livsmedel, och på så sätt stöter bort bönderna, något som Maria Spiridonova beskriver i detalj i ett ytterst kritiskt öppet brev.

I juni mördar vänstersocialistrevolutionära aktivister den tyske ambassadören, i hopp om att provocera fram ett ”revolutionärt” krig. I juli iscensätter de ett uppror mot bolsjevikerna – och slås ner. När böndernas motstånd mot rekvisitionerna hårdnar och bolsjevikiska aktivister mördas – Volodarskij, Uritskij – svarar regeringen med förtryck, och ofta blodiga åtgärder. Enpartistaten börjar befästas.

Dessa dagar avbryts av osannolika politiska ögonblick. I oktober 1918 erkänner mensjevikerna, som i många fall fortfarande är emot oktoberrevolutionen, den ändå som ”historiskt nödvändig”. När regeringen samma år desperat försöker stärka ekonomin som håller på att rasa samman ger Sjljapnikov röst åt en märklig indignation bland många i partiet, att ”*kapitalistklassen avvisade den organiserande roll som de hade tilldelats i produktionen*”.

Under en period är Lenin envist optimistisk om framtidsutsikterna på en internationell revolution, som sedan länge antogs vara det enda sammanhang som den ryska revolutionen kunde överleva i.

Inte ens när Lenin hämtar sig efter ett misslyckat mordförsök i augusti 1918, inte ens efter de fruktansvärda morderna på Rosa Luxemburg och Karl Liebknecht i Tyskland och sammanbrottet för spartakisternas uppror, dämpas bolsjevikernas optimism särskilt mycket. I efterdyningarna till kriget plågas Tyskland av en dramatisk social polarisering, som mellan 1918 och 1923 kommer att blossa upp flera gånger. Det uppstår en sovjetregering i Ungern, 1918 och 1919 bryter klasskamp ut i Österrike, Italien upplever omvälvningarna under de ”två röda åren” 1919 och 1920. Till och med England skakas av strejker. Men från och med 1919 och framåt blir denna våg gång på gång kuvad, och en reaktion inleds. När situationen också blir desperat inom deras egna gränser inser bolsjevikerna hur isolerade de är.

I maj 1918 gör 50 000 soldater i den tjeckoslovakiska legionen revolt. Efter den misslyckade början i Gattjina blir detta inledningen på inbördeskriget.

Mellan 1918 och 1921 tvingas bolsjevikerna kämpa mot flera kontrarevolutionära eller ”vita” arméer, som får stöd, hjälp och beväpnas av utländska makter. När de vita tränger in på revolutionens territorium, sporrade av våldsamt nostalgi och ”gröna” bonderevolter – den mest kända är den legendariska anarkisten Machnos uppror i Ukraina – så vacklar den bolsjevikiska regimen. 1919 är ryskt territorium invaderat av amerikanska, franska, brittiska, japanska, tyska, serbiska och polska trupper. Socialismen, den röda smittan, är mer besvärande för amerikanerna, briterna och fransmännen än deras tidigare fiender från kriget.

David Francis, USA:s ambassadör i Ryssland, skriver om sin oro: *”om dessa förbannade bolsjeviker tillåts behålla kontrollen över sitt land kommer det inte bara gå förlorat för sitt hängivna folk, utan bolsjevikernas styre kommer att undergräva alla regeringar och vara ett hot för själva samhället.”*

Churchill är speciellt besatt av det ”namnlösa odjuret”, ”de bolsjevikiska smutsiga babianerna” och är helt tydlig med att de är hans värsta fiender. ”Av alla tyrannier i historien är det bolsjevikiska tyranniet värst, det mest destruktiva och det mest förnedrande”, förkunnar han 1919. ”Det är en ren bluff att låtsas att det inte är mycket värre än den tyska militarismen.” När kriget tar slut offentliggör han sin avsikt att ”kyssa hunnerna och döda bolsjevikerna”.

De allierades trupper väller in i Ryssland, de inför ett embargo och hindrar mat från att nå Sovjetrysslands svältande befolkning. Och de överför pengar till de vita, oavsett hur oaptitliga dessa är – de stöder en diktatur under Alexander Koltjak, och betraktar (med en amerikansk observatörs ord) Grigorij Semenov, vars kosacker släppte lös ett terrorvälde i Sibirien, som ”acceptabelt hård”.

Men trots alla sina pengar, trots de allierades stöd, lyckas inte de griniga, käbblande vita segra militärt eller få något folkligt stöd, eftersom de är mot alla eftergifter till de ryska bönderna och de bångstyriga nationella minoriteterna – och på grund av sitt barbari. Deras trupper ägnar sig åt urskillningslöst slaktande, bränner ner byar och mördar omkring 150 000 judar i entusiastiska pogromer, genomför avskräckande tortyr – begraver folk levande, piskar, stympar, drar fångar efter hästar – och summariska avrättningar. Deras order att inte ta några fångar är ofta målande beskrivna.

Terrorn tjänar deras dröm om ett nytt envälde. Om bolsjevismen faller för de vita, skriver ögonvittnet Chamberlin, kommer den att ersättas av ”en militärdiktator ... som rider in i Moskva på en vit häst”. Som Trotskij senare beskriver det, skulle det inte ha varit italienskan utan ryskan som hade givit ordet för fascism.

Under detta oförsonliga tryck blir denna period till månader och år av obeskrivligt barbari och lidande, svält, massdöd, nästan totalt sammanbrott för industrin och kulturen, banditvälde, pogromer, tortyr och kannibalism.

Den belägrade regimen släpper lös sin egen röda terror. Och det finns ingen tvekan om att den breder ut sig bortom all kontroll, att en del av tjeckans, den politiska polisens, agenter, förleds av personlig makt, sadism eller tidens förfall och är skurkar och mördare som inte hindras av politisk övertygelse utan utövar sin nya makt. Det saknas inte vittnesbörd om deras fruktansvärda handlingar.

Andra agenter utför sitt arbete med vånda. Man kan känna sig skeptisk, till och med äcklad, över tanken att av desperat nödvändighet försöka driva en ”etisk” terror, en så begränsad terror som möjligt, men vittnesmålen från agenter som plågades av vad de ansåg vara sitt enda val är kraftfulla. *”Jag har spillt så mycket blod att jag inte har rätt att leva längre”*, säger en berusad och vansinnig Dzerzjinskij i slutet av 1918. *”Ni måste skjuta mig nu”*, ber han.

En osannolik källa, generalmajor William Graves, som förde befäl över de amerikanska trupperna i Sibirien, anser sig *”vara helt säker när jag säger att bolsjevikernas fiender dödade ett hundrad personer i östra Sibirien för var och en som bolsjevikerna dödade”*. Många av den sovjetiska regimen ledare kämpar för att tygla sin egen terrors nedbrytande tendenser, som de är skrämmande medvetna om. Det är ökänt att en av tjeckans tidningar 1918 uppmanar till tortyr: centralkommittén kritiserar redaktörerna skoningslöst och stänger tidningen, och sovjeten upprepar sitt fördömande av denna praktik. Men utan tvekan uppstår en politisk och moralisk röta.

Inför det fullständiga sönderfallet och en fortsatt och förödande svält avvecklar regimen 1921

de nödåtgärder med militära rekvitioner och kontroll som gick under namnet ”Krigskommunismen” och ersätter dem med den Nya ekonomiska politiken (NEP). Från 1921 till 1927 uppmuntrar regimen ett visst mått av privata initiativ och tillåter småföretag att göra vinst. Lönepolitiken liberaliseras, utländska experter och tekniska rådgivare tillåts. Även om regeringen bildar diverse stora kollektivjordbruk, så överförs en stor del av jorden till de mer välbärgade bönderna. ”NEP-männen”, svartabörshandlare och profitörer börjar leva gott på spekulation och en spirande svart marknad.

Landet kämpar sig igenom de katastrofala sviterna efter allt detta med industrin, jordbruket och själva arbetarklassen i spillror. Krigskommunismen var en desperat nödvändighet och NEP är en nödvändig reträtt som tillåter en viss stabilitet, en ökning av produktionen. Den är uttryck för svaghet och den har ett pris. Den byråkratiska apparaten höjer sig över de knäckta resterna av den klass som den påstår sig tala för.

Bland bolsjevikerna finns det officiella och inofficiella grupper med avvikande åsikter. Kollontaj och Sjljapnikov leder ”Arbetaroppositionen” som längtar efter att ge makten till en arbetarklass som knappt existerar längre. Gammalbolsjevikiska intellektuella, de ”Demokratiska centralisterna”, är mot centraliseringen. Den tionde kongressen 1921 förbjuder fraktioner. Förespråkare för denna åtgärd, inklusive Lenin, framställer den som en tillfällig nödvändighet för att ena partiet. De fraktioner som oundvikligen uppstår senare – Vänsteroppositionen, Förenade oppositionen – kommer inte att vara officiella.

Lenins hälsa vacklar. 1922 och 1923 får han slaganfall, och under det som har kallats hans ”sista strid” kämpar han mot de byråkratiska tendenser, den förstening och den korruption som han ser öka. Han blir misstänksam mot Stalins personlighet och hans plats i apparaten. I sina sista skrifter kräver han att Stalin ska avlägsnas från posten som generalsekreterare.

Hans råd följs inte. Lenin dör i januari 1924.

Regimen inleder strax därefter en grotesk döds Kult, vars mest uppseendeväckande beståndsdel finns kvar än idag: hans lik. En knarrande och anskrämlig relik som får vördnad av sin katafalk.

Vid den fjortonde partikongressen 1924 gör partiet, mot Trotskijs och andras protester, en svindlande helomvändning.

Nu godtar det officiellt Stalins påstående att ”*i allmänhet är socialismens seger (inte i betydelsen av slutseger) ovillkorligen möjlig i ett land.*”¹

Trots förbehållet inom parentes är anammandet av ”Socialismen i ett land” en dramatisk förändring av bolsjevikernas – och andras – grundläggande teser.

Omsvängningen härrör ur en förtvivlan när alla framtidsutsikter av en internationell revolution krymper. Men om det är en utopi att tro att det finns ett internationellt stöd om hörnet, hur mycket mer utopiskt är det då inte att satsa på det omöjliga – en enväldig socialism? En saklig pessimism, skulle, oavsett hur svår den är att mobilisera, vara mindre skadlig än denna usla förhoppning.

Effekterna av den nya uppfattningen är förödande. När varje rudimentär kultur av diskussion och demokrati vittrar bort övervakar byråkraterna en utveckling uppifrån och ner av ett vidunder som de kallar ”socialism”. Och Stalin, den ”grå otydligheten” i apparatens mitt, bygger upp sin maktbas, sin egen ställning som den mest jämlika av alla.

Mellan 1924 och 1928 blir atmosfären i Ryssland alltmer förgiftad, de inre stridigheterna i partiet allt bittrare, ombytet av lojaliteter och klickar alltmer trängande och allt farligare. Allierade blir motståndare och allierade igen. De himmelska tvillingarna sluter fred med

¹ Om hur detta gick till se t ex E H Carr, [Debatten om "socialism i ett land"](#) –Red

regimen. Trotskij gör det inte: han tvingas ut ur centralkommittén och partiet, hans anhängare förföljs och skymfas, misshandlas, drivs till självmord. 1928 krossas och skingras hans vänsteropposition.

Hoten mot regimen blir fler och Stalin befäster sin makt. När ekonomin drabbas av kris påbörjar han den ”stora förändringen”. ”Takten får inte minska!”, tillkännager han 1931. Detta är hans första femårsplan. ”*Vi befinner oss femtio eller hundra år bakom de utvecklade länderna. Vi måste ta ikapp detta avstånd på tio år. Antingen gör vi det eller så krossar de oss.*”

På detta sätt rättfärdigas den brutala industrialiseringen och kollektiviseringen, en skoningslös kontroll-och-kommando-ekonomi och likadan politisk kultur. Mängder av partiaktivister förföljs, tvingas förråda varandra, och erkänna absurda brott med rungande uttalanden. De avrättas av en kontrarevolution mot sin tradition, och i namn av denna tradition. Tidigare lojalitet mot Stalin är inget försvar: den långa listan över bolsjeviker som mördades på 1930-talet och därefter innefattar inte bara Trotskij och Bucharin, utan också Zinovjev, Kamenev och ett oräkneligt antal fler.

Med detta despotiska förfall kommer ett återupplivande av statlig dominans, antisemitism och nationalism och kusligt reaktionära normer inom kultur, sexualitet och familjeliv. Stalinismen: en polisstat av förföljelsetoni, grymhet, mord och kitsch. Efter en utdragen sumerki, en lång förtrollning av ”frihetens dunkla ljus”, blir det som kunde ha varit en soluppgång istället en solnedgång. Detta är inte en ny dag. Det är vad vänsteroppositionens Victor Serge kallar ”midnatt i seklet”.

Lästips

China Miévelles bok har fått god kritik även bland seriösa sovjetforskare, se t ex Sheila Fitzpatrick's artikel [Vad blev det kvar?](#) Som handlar om nyare böcker om den ryska revolutionen.

Ovanstående utdrag ur Miévelles bok behandlar kortfattat utvecklingen efter revolutionens seger. Detta behandlas utförligt i t ex Deutschers Trotskij-biografi ([Den väpnade profeten](#) kap. 9 och framåt, samt [Den avväpnade profeten](#)).